

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ,
АКАДЕМИЈСКИ ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У ПРИШТИНИ
СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ

РЕЗУЛТАТИ ДОСАДАШЊИХ
И ПРАВЦИ БУДУЋИХ ИСТРАЖИВАЊА
СРПСКИХ НАРОДНИХ ГОВОРА
КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Институт за
српски
језик
САНУ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Volume CXCIX

PRESIDENCY

Book 17

RESULTS OF CURRENT
AND TRENDS IN FUTURE
RESEARCH ON SERBIAN
VERNACULARS IN
KOSOVO AND METOHIJA

Accepted at the 8th (online) meeting of the Department of Language and Literature,
held on 25–28 December 2020

E d i t o r i n c h i e f
Academician Zoran KNEŽEVIĆ

E d i t o r s
Professor Radivoje MLADENOVIĆ, PhD
Academician Predrag PIPER

BELGRADE – KOSOVSKA MITROVICA 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ
Књига СХСІХ

ПРЕДСЕДНИШТВО
Књига 17

РЕЗУЛТАТИ ДОСАДАШЊИХ
И ПРАВЦИ БУДУЋИХ
ИСТРАЖИВАЊА СРПСКИХ
НАРОДНИХ ГОВОРА
КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Примљено на VIII (електронском) скупу Одељења језика и књижевности
од 25–28. децембра 2020. године

Г л а в н и у р е д н и к
академик Зоран Кнежевић

У р е д н и ц и
проф. др Радивоје МЛАДЕНОВИЋ
академик Предраг ПИПЕР

БЕОГРАД - КОСОВСКА МИТРОВИЦА 2021

Издају
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

и

Институт за српски језик САНУ
Кнеза Михаила 36, Београд

и

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филипа Вишњића бб., Косовска Митровица

Технички уредник
Никола Стевановић

Дизајн
Лепосава Кнежевић

Коректура
Ратка Павловић

Моћив на корицама

„Сав збор градски”, минијатура с почетка рукописа извода
из Закона Новог Брда и Закона о рудницима деспота Стефана Лазаревића,
састављеног 1442. године, у препису из XVI в., Архив САНУ, бр. 464.

Тираж
600 примерака

Штампа
Планета принт

ISBN 978-86-7025-912-6 (САНУ)

© Српска академија наука и уметности 2021

© Институт за српски језик САНУ 2021

© Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици 2021

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

академик АНУРС Слободан Реметић
др Софија Милорадовић, научни саветник
Институт за српски језик САНУ
др Рада Стијовић, научни саветник
Институт за српски језик САНУ
др Биљана Сикимић, научни саветник
Балканолошки институт САНУ
проф. др Голуб Јашовић, Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
проф. др Станислав Станковић, Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
др Жељко Степановић, научни сарадник
Институт за српски језик САНУ (секретар)

ГЛАВНИ УРЕДНИК

академик Зоран Кнежевић

УРЕДНИЦИ:

проф. др Радивоје Младеновић
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
академик САНУ Предраг Пипер

РЕЦЕНЗЕНТИ ПРИЛОГА:

академик АНУРС Слободан Реметић
проф. др Радивоје Младеновић; др Софија Милорадовић, научни саветник
проф. др Жарко Бошњаковић; др Рада Стијовић, научни саветник
проф. др Рајна Драгићевић; проф. др Голуб Јашовић
проф. др Милош Ковачевић; др Јованка Радић, научни саветник
проф. др Никола Рамић; др Марта Бјелетић, научни саветник
проф. др Михај Радан

РЕЦЕНЗЕНТИ ЗБОРНИКА:

академик САНУ Александар Лома
дописни члан САНУ Љубинко Раденковић
проф. др Недељко Богдановић
Филозофски факултет Универзитета у Нишу

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9
ЗАКЉУЧЦИ СА КОНФЕРЕНЦИЈЕ „РЕЗУЛТАТИ ДОСАДАШЊИХ И ПРАВЦИ БУДУЋИХ ИСТРАЖИВАЊА СРПСКИХ НАРОДНИХ ГОВОРА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ”	19
СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ <i>Косово и Метохија у оквиру српској дијалекатској простора</i>	23
АЛЕКСАНДАР Б. ЛОМА, ЖЕЉКО Д. СТЕПАНОВИЋ <i>Прилој историји српских говора на подручју Косова и Метохије</i>	33
РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ <i>Дијалекатски мозаик косовскометохијских призренско-јужноморавских говора.</i>	59
СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ <i>Косовско-ресавски говори унутар косовско-ресавске дијалекатске области.</i>	107
БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ ПОПОВИЋ: <i>Зетско-сјенички говори Косова и Метохије унутар зетско-сјеничке дијалекатске области.</i>	127
РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ <i>О истраживању народних говора данас – о могућностима њексплоативистичких дијалекатолошких истраживања</i>	143
МИТРА М. РЕЉИЋ <i>Српски језик и његови дијалекти на Косову и Метохији данас: стање и перспективе</i>	159
ПРВОСЛАВ Т. РАДИЋ <i>О српској дијалекатској базицини Косова и Метохије и друштвенополиитичким оквирима њеној истраживања.</i>	181
РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ <i>Речници косовско-метохијских говора</i>	211
ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ <i>О проучавању лексичкој система српских говора Косова и Метохије (на примеру српској призренској говора)</i>	229

ЉУБИНКО Р. РАДЕНКОВИЋ	
<i>Називи хлебова у српским јоворима Косова и Мејхохије у етнографском контексту</i>	251
ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ	
<i>Проучавање дијалекатске лексике и терминологије на јосјору Косова и Мејхохије на Филозофском факултету Универзитета у Приштини</i>	267
РАДА Р. СТИЈОВИЋ, МИРЈАНА С. ГОЧАНИН	
<i>Савремена ономастичка исјраживања Косова и Мејхохије</i>	291
БИЉАНА Љ. СИКИМИЋ	
<i>Етнолингвистичка исјраживања српских јовора Косова и Мејхохије</i>	311
РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БРАНКИЦА Ћ. МАРКОВИЋ	
<i>Прилој библиографији о српским народним јоворима Косова и Мејхохије</i>	327
Карте	389
Индекс кључних речи	399
Индекс аутора	401

КОСОВСКО-РЕСАВСКИ ГОВОРИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ УНУТАР КОСОВСКО-РЕСАВСКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ОБЛАСТИ*

СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ**

А п с т р а к т. – У тексту се предочава нарочит положај косовско-ресавских говора на тлу Косова и Метохије у оквиру дијалекатске формације којој припадају, а на основу сведеног прегледа досадашњих сазнања о њима, како би се – у крајњем исходу – утврдиле неистражене целине и недовољно обрађена језичка питања ради назначавања могућих праваца будућих дијалектолошких истраживања овог дијалекатског идиома на тлу Косова и Метохије.

Кључне речи: косовско-ресавски говори, Косово и Метохија, статус унутар дијалекатске формације, степен истражености, међујезичка и међудијалекатска интерференција

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Говори српског стариначког живља на Косову и Метохији, као што је познато, обухваћени су двема великим дијалекатским формацијама – косовско-ресавском и призренско-јужноморавском. Косовско-ресавски (даље у тексту: К-Р) говорни тип покрива северну Метохију, околину Дечана и Пећи, Подгор и Прекорупље, па област Вучитрна и Косовске Митровице, те крајеве око Подујева, као и насеља која се налазе на десној обали Ибра и која припадају поткопаоничким пределима, са централним местима Лепосавић и Лешак¹. Политичке миграције, почев од XIV, а нарочито од краја

* Овај текст је део студије *Косовско-ресавски говори Косова и Метохије. Ситуација унутар дијалекатске формације, преглед одлика и исцрпљености*, припремљене за објављивање у Косовско-метохијском зборнику 8 (2019), а која је представљала резултат рада на пројекту 178020: *Дијалектолошка исцрпљивања српског језичког простора*, који је у периоду 2011–2019. у целини финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

** Институт за српски језик САНУ, sofija.miloradovic@sanu.ac.rs

¹ Текст је у појединим својим деловима заснован на подацима раније изнетим у следећим радовима аутора: *Исцрпљености српских народних говора Косова и Метохије у оквиру дијалекатске лингвистичке географије* (Милорадовић 2004), *Крстие носим, Бога молим...* (*Етнолингвистички*

XVII века, биле су узрок разношења К-Р идиома далеко изван његовог изворишта, те његовог простирања од Дечана па све до Ђердапске клисуре. Приликом представљања ове теме, међутим, не треба губити из вида ни новије миграционе процесе; почетком двадесетих година XX века, када је и започело званично насељавање испражњених српских терена Метохије, покренуле су се ка њој бројне породице из Црне Горе, а осим њих досељавале су се и породице из Босне и Херцеговине, Лике, Далмације. С друге стране, знатан део К-Р говора на терену јужне српске покрајине део је етно-културно-језичког мозаика и одликују га неке особине карактеристичне за српске народне говоре на лингвогеографској периферији, у областима вишевековних интензивних словенско-несловенских етнојезичких контаката, али је важно истаћи да се ови говори по свим својим суштинским цртама уклапају у централни К-Р дијалекатски тип.

Библиографија монографија, студија и ауторских радова о К-Р говорима на тлу Косова и Метохије није превише обимна, при чему упућујемо и на два дијалектолошка речника, од којих је први давнашњи: Г. Елезовић, *Речник косовско-метохијског дијалекта* (1932, 1935); М. Букумирић, *Речник говора северне Метохије* (2012). Међутим, овај је релативни мањак на неки начин надомешћен прикупљањем теренске грађе у знатнијој мери, објављивањем више зборника радова са вредним ауторским прилозима и објављеном грађом / транскрипцијама, те објављивањем текстова у виду додатка монографским студијама, из чега се могу ишчитати готово све маркантније фонетске, морфолошке и синтаксичке црте К-Р говора на тлу Покрајине. Грађа од нарочитог значаја за ову тему налази се у три зборника који су резултат рада на пројекту *Испрживања српског језика на Косову и Метохији 1–3* (2008–2010), као и у фонотеци Института за српски језик САНУ, где су похрањени аудио-записи финансирани из средстава пројекта *Research of Slavic Vernaculars at Kosovo and Metohia* (UNESCO ERC/EPC/PP Section),² а радови од интереса за ову тему налазе се и међу корицама прве књиге петомног зборника који је резултат великог међународног скупа одржаног у организацији Филозофског факултета у Косовској Митровици 2009. године: *Међународни ѿемајски зборник „Косово и Метохија у цивилизацијским ѿоковима”*, Књ. 1: *Језик и народна ѿрадиција* (2010). Готово сва ова грађа има реликвијарни карактер, будући да је већина саговорника већ с јесени 1999, у ковитлацу НАТО агресије и шиптарских терористичких акција, статус домаћина заменила статусом прогнаника из северне Метохије, смештених великим делом и у колективне центре на простору централне Србије. Након погрома 2004. године дефинитивно је „исцртана” нова дијалекто-

ѿранскрипцији из Метохије са уводним најоменама) (Милорадовић 2010), *Српски ѿериферни говори – међујезички уѿицаји и балканисѿички ѿроцеси* (Милорадовић 2015).

² Подаци од користи за нашу тему могу се, на пример, спорадично наћи и у појединим текстовима објављеним у оквиру двају тематских бројева Лицеума: *Живој у енклави*, „Лицеум” 9, Крагујевац 2005. и *Избегличко Косово*, „Лицеум” 8, Крагујевац 2004 [2005].

лошка карта на тлу Покрајине, а изворни говорници косовско-ресавског идиома са терена, пре свега, Метохије постали су у највећој мери *инијерно расељена* лица, па тако њихов говор постаје све више социолингвистичка, а све мање дијалектолошка категорија. Посебно треба истаћи испитаност српских народних говора на тлу Косова и Метохије, овде нарочито косовско-ресавских, у оквиру пројеката лингвистичке географије. Ови се говори, с наглашеним приоритетом управо због поменутих дешавања, истражују за потребе *Српског дијалектолошког атласа*. Говор појединих насеља испитан је већ раније и за потребе међународних лингвистичких атласа. Циљ овога рада је да се на основу сведеног прегледа свих досадашњих сазнања о К-Р говорима на тлу Косова и Метохије, тј. о основним особинама које их одликују, као и на основу њиховог нарочитог положаја у оквиру читаве дијалекатске формације којој припадају, утврде неистражене целине и недовољно обрађена језичка питања, те да се тако назначе могући правци и дају солидне смернице за будућа дијалектолошка истраживања овог дијалекатског идиома на тлу Косова и Метохије.

ЈЕЗИЧКЕ ОДЛИКЕ И ИСТРАЖЕНОСТ

Косовско-ресавски говори Косова и Метохије могу се унутар К-Р дијалекатске формације чији су саставни део осматрати с два аспекта – са аспекта својих језичких одлика или особености и са аспекта своје истражености. Када је реч о првоме аспекту, на основу релевантне и ипак не тако скромне литературе може се дати сведени преглед онога што их одликује, а то се најутемељеније може учинити када је реч о подробније истраженим и описаним говорима српског стариначког становништва северне Метохије (в. детаљније у Милорадовић 2019). Преглед везан за другонаведени аспект показује, међутим, који су делови покрајинске територије покривени овим дијалекатским типом били у фокусу истраживача и који су језички нивои или планови били истраживани.

На почетку је важно указати на чињеницу да је више него добар пример за поимање мере релативности једнога од кључних појмова лингвистичке географије – о чему се, између осталог, чита у књизи Т. И. Вендине *Типологија лексических ареалов Славии* (Вендина 2014) – за супротстављеност центра и периферије, управо статус територије коју данас називамо лингвогеографском периферијом, и то не само српском него и словенском, а која је заправо представљала извориште К-Р дијалекта: „Миграцијама разношени носиоци косовско-ресавског идиома данас насељавају терен знатно шири од колевке дијалекта, зачетог управо на централним просторима српске средњовековне државе” (Реметић 2006: 676).

Уколико статус К-Р говора Косова и Метохије желимо да осматримо унутар дијалекатске формације којој припадају, стављајући на једну страну све особености које их везују за њене (данас) централне говоре и где је у

служби својеврсног еталона текст П. Ивића о жупском говору као најтипичнијем представнику К-Р дијалекатског типа (Ивић 2003), а о чему се подробније говори у наредном одељку овога рада, преглед њихових језичких одлика или особености може се свести на други основни план – на богат по резултатима план међудијалекатске (у контакту са зетско-сјеничким и призренско-јужноморавским говорним типовима) и међујезичке (у контакту, преваходно, са албанским језиком) интерференције. Истраживање интерферентних језичких црта поставља се као један од важних истраживачких задатака косовско-метохијске језичке проблематике³ и у оквиру овог другог широког плана посебно се смештају резултати масивне међујезичке интерференције.⁴ И као што „у оквиру српског дијалекатског простора косовско-метохијска област представља један периферијски српски дијалекатски комплекс” (Радић 2004: 135–145), онај који суседује са једним словенским (македонским) и једним несловенским (албанским) балканским језиком, тако К-Р говори ове области с нарочитим геолингвистичким статусом – нарочито они у Метохији – сведоче низом својих особина о дугом и интензивном деловању једног несловенског језика, деловању које је учинило да њихово стање у понечему не одражава развојне процесе у централним српским говорима (в. детаљније у Милорадовић 2019).

У смислу претходно реченога у овом одељку, позиција ових говора унутар К-Р дијалекатске области може се, сасвим условно узев, по трима начелним цртама илустровати једним примером – реченицом издвојеном из нашег аудио-записа начињеног са саговорницом из Ђураковца код Истока: *А сѝвѝрно, вѝкѝла је (кукувија, нап. С. М.) ѝреѝ авѝм излѝзењу, кад смо ѝѝл’и да бѝгнемо онѝ ѝрѝл’еће*. Дакле, можемо рећи (1) да се пример *вѝкѝла* налази на списку критеријума важећих за типичне К-Р говоре, потом (2) да се пример *авѝм* само делимично може везати за тај списак, будући да је супституција вокала у севернометохијским говорима присутна интензивније и код свих вокала (према, на пример, у Великом Поморављу уобичајеном *маѝѝка* или, ономе новијег датума, *аѝерисан*), те (3) да су примери типа *ѝѝл’и*, са позиционо умекшаним латералом, непознати централним К-Р говорима.

Сведени преглед појединих библиографских јединица од значаја за К-Р говоре на косовско-метохијском терену даћемо овом приликом ради увида у меру њихове истражености, па и у степен дескрипције појединих језичких нивоа у овим говорима, а тај преглед може послужити као основа за излучивање лингвогеографских целина, тема и сегмената, појединачних језичких црта које треба да се нађу на списку истраживачких задатака – првенствено ради истраживања неистраженог и недовољно или непотпуно истраженог.

³ В. о овоме и у Богдановић 2010: 9–12.

⁴ Подробније о овоме у Ивић 1994, Реметић 2004, Милорадовић 2015: 71–82.

Библиографија која се односи на студије, речнике и ауторске радове који се у целини, знатнијим својим делом, или пак по основу избора неке значајне појаве тичу К-Р говора на тлу Косова и Метохије садржи двадесетак имена са око деведесет библиографских јединица, при чему је Павле Ивић говори Косова и Метохије у целини представљао у својим дијалектологијама, делом у студијама из области историјске дијалектологије и у два засебна рада: *Дијалектолошка исцртавања српских говора Косова и Метохије* (Ивић 1988), *Два стариначка српска дијалекта на тлу Косова и Метохије* (Ивић 1999), а Слободан Реметић је о њима писао у синтетичком раду под насловом *Стара Србија и дијалекатска карта српског језика* (Реметић 2015), док је у једном свом претходном раду – *Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције* (Реметић 2004) – дао згуснут преглед резултата међујезичке и међудијалекатске интерференције у овим говорима.

Поред поменутих текстова синтетичког и прегледног типа, пре свега Павла Ивића, а потом и Слободана Реметића, те једнога рада С. Станковића који даје актуелни преглед ареалног и социолингвистичког плана (Станковић 2002), као и рада Ј. Марковић у коме је дат инвентар особина косовско-метохијских говора у целини (Марковић 2010), из списка дијалектолошких написа о К-Р говорима на косовскометохијском терену по опсежности се издвајају монографија о говорима северне Метохије М. Букумирића (Букумирић 2003), као и његова интердисциплинарна монографска публикација о Гораждевцу (Букумирић 2007),⁵ те монографија о средњоибарској говорној зони М. Божовића (Божовић 2008), којој је претходила обимнија студија Д. Барјактаревића о овим говорима (Барјактаревић 1964–1965). Од публикација нешто старијег датума, ту је дводелна студија Д. Барјактаревића о косовском дијалекатском типу, подељеном на јужну, централну и северну зону (Барјактаревић 1971, 1972), његова монографска студија о говору Срба у Метохији (Барјактаревић 1979), као и један обимнији рад о говорним особинама тзв. лепосавићке комуне (Барјактаревић 1962–1963), при чему се мора скренути пажња на израније уочену недовољну поузданост података у појединим текстовима овог аутора, и то не само оних на плану прозодије, па је тако, на пример, остала при испитивању говора Метохије неуочена специфичност у виду наставка *-ема* у дативу-инструменталу (ређе и у локативу) множине код именица *a*-основе.⁶ Једини прилог о говорима околине Подујева, тј. Малог Косова, написао је М. Вукићевић (Вукићевић 1993). Голуб Јашовић је аутор већег броја радова који се тичу лексике и терминологије,

⁵ Корисно је упознати се и са једним давнашњим извештајем о испитивању говора Метохије од стране М. Стевановића (Стевановић 1939).

⁶ О овој занимљивој дијалекатској појави и њеном неуочавању у метохијским селима Тучеп и Осојане пише С. Реметић (1981: 165–169), наводећи знатан број примера с наставком *-ема* из грађе коју је сакупљао за потребе ОЛА и СХДА у селима Србовац, Тучеп и Осојане. Такође, знатно доцније, примере са овим наставком бележиће и М. Букумирић (2003: 212–213).

као и употребе дијалектизама у језику појединих писаца, а објавио је и опис говора Пећког Подгора (Јашовић 1995/96)⁷ и пастирску терминологију ове области (Јашовић 1997). Првослав Радић је заступљен текстовима о присуству неоакута на косовскометохијском терену (Радић 2010, 2013), док је С. Милорадовић представила истраженост ових говора у оквиру пројекта лингвистичке географије (Милорадовић 2004) и из етнолингвистичких транскрипата излучивала одређене језичке особине (Милорадовић 2010).

Када је реч о језичким нивоима, синтакса је, по обичају, давана само у појединачним запажањима, изузимајући неколико радова М. Букумирића који су излучени из досад необјављеног рукописа *Синџакса говора северне Метохије* (нпр. Букумирић 2009а, 2009б) и једног коауторског рада о начинима исказивања посесивности (Милорадовић, Станковић 2010); на творбу, такође, фокус истраживача није бивао особито усмераван, док су се аутори у својим студијама и радовима претежно усмеравали на фонетско-фонолошки (и прозодијски посебно), морфолошки и лексички план (поред описа различитих терминологија, по правилу из области материјалне културе, ту је и понеки рад о позајмљеницама и међујезичкој интерференцији).

Ипак, и поред пуне свести о присутним, немалим потешкоћама и препрекама, морамо овде предочити да на целовите дијалектолошке описе и даље чекају: (а) околина Косовске Митровице, (б) околина Подујева или Мало Косово, (в) насеља тзв. северне зоне косовских говора – она чији се говор у литератури сврстава у тзв. прелазни (оквирно око линије Гојбуља – Прилужје, на правцу Косовска Митровица – Вучитрн – Бабин Мост код Приштине). Такође, и нека појединачна насеља са К-Р говорним типом заслужила би дијалектолошку студију, као што се, на пример, монографско представљање јужнокосовског села Гатње, чији је призренско-јужноморавски тип говора описао Р. Младеновић, показало несумњиво оправданим. Све речено произлази из тога што су неки постојећи описи непотпуни, неки су сиромашнији грађом, а неки су – као што су доцнија темељитија истраживања потврдила – и недовољно поуздани на плану бележења акцената, па и неких других језичких црта, и(ли) на плану интерпретације постојећег материјала. Северна Метохија је монографски и лексикографски представљена, при чему се увек могу очекивати и нове, допунске информације, али оне у овом случају најпре могу доћи путем разговора с расељеним лицима.

Након НАТО агресије и прогона српског становништва 1999. године, а посебно након организоване акције шиптарских терористичких група 2004. године, К-Р говори на тлу Покрајине, изузев области на крајњем северу, доживели су на своме изворном терену готово па лингвоцид, будући да су управо носиоци ових говора у највећој мери постали тзв. интерно расељена лица, пре свега прогнаници из метохијских села, смештени углавном у колективне центре, док се они који на Космету претрајавају налазе у ретким и расутиим оазама. Од тридесет севернометохијских насеља која је М. Букумирић

⁷ Исти аутор описао је и говор Угљара код Косова Поља (Јашовић 2010).

зивамо оне са већим бројем одлика заступљених на целом (или скоро целом) њиховом подручју, а непознатих другде, косовско-ресавски спада међу најособеније међу српским дијалектима” (Ивић 2009: 63). Надаље, Ивић помиње да ово није дијалекатска област са нарочито великом унутрашњом диференцијацијом (тамо где је има, претежно је унета са стране, из суседних језика или дијалеката), и поред прилично пространог терена који заузима, и даје поделу К-Р дијалекта на три поддијалекатска типа – јужни, средишњи и северни, при чему овај првонаведени покрива косовско-метохијску територију, са аутохтоним говором К-Р типа (Ивић 2009: 74). Међутим, „чак и сама матична област миграција, на Косову и Метохији, задржала је мање изворних особина. Тамошњи говори претрпели су у међувремену снажан утицај албанског језика, а донекле и говора досељеника из Црне Горе” (Ивић 2003: 147). Утицај албанског језика, најзнатнији и најочљивији у домену консонантизма, одсуствује ван територије јужне покрајине, јасно сведочећи о старини или, боље написано, „старини” ових интерференцијских црта; утицај албанског језика је, гледано са тачке историјског одмеравања времена, – ско-рашњи. Редупликација личних заменица је пак балканизам са могућим дво-струким пореклом – албанско окружење и суседовање са призренско-јужноморавским дијалектом. Доцније је у матичном пределу К-Р дијалекта, где је говор био и врло уједначен и врло особен, дошло до озбиљнијег утицаја зетско-сјеничког дијалекта и уношења особина с придошлицама из Црне Горе, а то су – од најкрупнијих – наставак *-смо* у 1. л. мн. аориста и имперфекта, као и наставак *-ија* у генитиву мн. заменичко-придевске промене. „Тако су говори косовско-метохијске области, колевке косовско-ресавског дијалекта, престали бити типични представници тог дијалекта” (Ивић 2009: 74–75). Постоје и локалне разлике у оквиру области: чување консонанта *x* у градском говору Пећи, истирање тонске опозиције у говору Вучитрна, инфинитив (без финалног *-и*) с кратким акцентом на затвореној ултими или са његовим повлачењем на пенултиму, при чему се двојство среће и у пресељеничким говорима у централној Србији (Исто, 75–78). На другој страни, у северном делу К-Р дијалекта, забележени су генитиви множине типа *колени* и облици трећег лица множине презента типа *боједу*, вероватно донети с југа, будући да су их истраживачи бележили, на пример, у лепосавићком крају и у Метохији (Исто, 92). „Треба, уосталом, имати у виду да многи говори овог дијалекта на југу засад нису испитани или су непотпуно испитани, тако да су релевантне особине могле промаћи истраживачима. Свакако је многе говоре збрисало с њихових места надирање албанског живља. Носиоци тих говора налазе се данас претежно на северу косовско-ресавске области и на земљишту смедеревско-вршачке, дакле управо тамо где данас срећемо речене одлике” (Исто, 93). Помињане и још неке појединости и разматрања нашли су се и у овим двама радовима П. Ивића: *Два стариначка српска дијалекта на југу Косова и Метохије* (Ивић 2018а) и *Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекта* (Ивић 1997).

Излагање П. Ивића поднето на Округлом столу о научном истраживању Косова и Метохије, одржаном у САНУ 1988. године, објављено је у зборнику под насловом *Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије*, и у њему су изнети закључци од којих издвајамо три, остављајући по страни задатке на плану лексикографије, лингвистичке географије и социолингвистике: (1) недовољна су обавештења изношена у извештајима, радовима и студијама, па су потребне дијалектолошке монографије, у којима би били описани „најважнији говорни типови” (у међувремену су монографски обрађени средњоибарски и севернометохијски говори, нап. С. М.); (2) потребни су потпуни описи акценатских система „бар двају месних говора косовско-ресавског дијалекта”; (3) треба подробно истражити „утицај албанског језика на српске говоре” (Ивић 1988: 111–117).

Пишући о језику Моравског слива, заправо о његовим дијалекатским типовима, С. Реметић је записао да је „под окриље слива трију Морава историја (...) сместила практично све српске дијалекте”, па тако и косовско-ресавске и призренско-тимочке говоре, разнете бројним и дуговеким миграцијама из њихове „колевке на тлу јужне српске покрајине” (Реметић 2006: 674, 687). Говорећи посебно о К-Р дијалекатској области, аутор помиње овај издужен но сразмерно узак дијалекатски идиом, „који заузима простор између крајњег северозапада и крајњег североистока Републике Србије”, протежући се од тремеђе Србије, Црне Горе и Албаније до Ђердапске клисуре, те додаје важан податак – да се овим правцем К-Р прислања на ободу чак четири српска дијалекта: зетско-сјенички, херцеговачко-крајишки, шумадијско-војвођански и смедеревско-вршачки, а да на источној страни суседује са призренско-тимочким говорима (Исто, 676). Како С. Реметић каже, више векова је трајало исељавање становништва са Косова и Метохије пред турским и арбанашким зулумом, узроковано, дакле, заштитом „виталних потреба” његових. И стога, великим делом своје територије, то је данас метанастазичка зона, будући да „миграцијама разношени носиоци косовско-ресавског идиома данас насељавају терен знатно шири од колевке дијалекта, зачетог управо на централним просторима српске средњовековне државе (подвлачење С. М.)” (Исто).

У синтетичком раду *Сџара Србија и дијалекатска карта српског језика*, аутор С. Реметић на бројним језичким чињеницама заснива представљање удела косовско-ресавских и призренско-јужноморавских говора са данашње територије Косова и Метохије у настајању и садржају дијалекатске мапе српског језика (Реметић 2015). Када је реч о К-Р говорима, „нема сумње да је у свом матичном пределу говор који ће миграције разнети далеко на североисток био врло уједначен” (Исто, 278), а додатно аутор износи чињеницу да се „задржавање основне физиономије говорног модела на уистину пространом терену (...) објашњава говорном компактношћу великих миграционих таласа” (Исто, 280). Нешто даље у тексту С. Реметић износи закључак који ваља овде истаћи, а у коме се говори о виталности и компакт-

ности српског живља на терену Косова и Метохије у време средњег века, те о томе да се „иза постојаности дијалекатских типова миграцијама донетих”, поред већ поменуто говорне компактности досељеника, налазе још два чиниоца, а то су „њихова масовност, дакле несумњиви демографски квантитет, и психо-ментални квалитет. Тако је област од јужних, односно југозападних граница покрајине до Ђердапа убаштинила статус поузданог, можда најаутентичнијег историчара средњовековне Старе Србије” (Исто, 281).

Сведен преглед свих важних и при истраживањима забележених црта којима су на фонетском и морфолошком плану резултирале међујезички (албански, турски и македонски) и међудијалекатски (призренско-јужноморавски и зетско-сјенички) додири и укрштања у оба дијалекатска типа на тлу Косова и Метохије даје С. Реметић у раду *Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције* (Реметић 2004), указујући и на значај и на интригантност ове теме.

Дакле, ако направимо невелики резиме на основу претходно реченога, можемо – у најкрупнијим потезима гледано – рећи да К-Р говоре Косова и Метохије издвајају у односу на остатак дијалекатске формације којој припадају интерференцијске црте настале услед снажног утицаја албанског језика, што представља иновацију по времену свога настајања. Предзнак иновативности носе и резултати међудијалекатске интерференције, где пре свега имамо на уму бројне и врло виталне балканистичке црте (/ анализме), но оне повезују стање низа К-Р говора у Покрајини (највише оних између Вучитрна и Бабиног Моста, као и око Подујева) са стањем најпретежније засведоченим у тзв. прелазним К-Р говорима у централној Србији. Међутим, једна више но значајна језичка одлика која држи непрекинуту нит као сведочанство – да тако кажемо – неспорног јединства у старини, и то од Рудника па до (барем) југозападних обронака Копаоника, јесте прасловенски акут.

ИСТРАЖЕНОСТ НА ПЛАНУ ЛИНГВИСТИЧКЕ ГЕОГРАФИЈЕ

Такође, поред класичних дијалектолошких истраживања, треба поменути истраживања ових говора на плану лингвистичке географије. Када је реч о међународним пројектима, за *Европски лингвистички атлас* испитан је један К-Р пункт у Покрајини – Тучеп код Истока, који се налази и у мрежи *Ојшћесловенског лингвистичког атласа* (носи бр. 79), а уз њега и Србовац код Звечана (носи бр. 80). Додатно, фонолошке описе говора Тучепа и Србовца урадили су коауторски Павле Ивић и Слободан Реметић за књигу *Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*.⁸

⁸ *Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Posebna izdanja Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo 1981.

За *Српски дијалектолошки атлас* (раније *Српскохрватски дијалектолошки атлас*) одређена су на територији јужне покрајине 22 К-Р пункта, од којих је у некима попуњен читав тзв. велики упитник (са преко 2.000 питања разврстаних у 14 тематских области), а у некима – прва два (сваки са око 160 питања) или прва четири (трећи са око 100 и четврти са око 130 питања) мала лексичка упитника. Тај број је нешто мањи од трећине укупног броја предвиђених за истраживање К-Р пунктова, који износи 77, а од чега су два на територији Румуније и један на територији Мађарске.

Пресек истражености српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије дат је пре петнаест година (Милорадовић 2004). Тада је забележено следеће: „За *Српскохрватски дијалектолошки атлас*, касније преименован у *Српски дијалектолошки атлас*, предвиђено је да се испита 51 пункт на територији Косова и Метохије. Број испитаних пунктова годинама је био процентуално мањи у односу на тај број у другим деловима подручја српскохрватског језика. Узрок тој ситуацији лежи у чињеници да смо ми пре три године удвостручили број планираних пунктова на Косову, желећи да се то подручје обради детаљније од осталих. Задатак регистровања дијалекатске слике ту је очигледно хитнији него другде. Испитивачи су суочени с миграционим процесом који води ишчезавању српског живља у многим насељима” (Ивић 1991: 219–220). Својевремено је при Академији наука и уметности Косова постојао и био активан Одбор за српскохрватске дијалекте у коме су, поред тамошњих колега, били и београдски дијалектолози Павле Ивић и Асим Пецо. Израђен је план рада и испитано је неколико месних говора. Коначна мрежа пунктова за *Српскохрватски дијалектолошки атлас* није била израђена, у првом реду, због недостатка прецизних података о етничком саставу свих насеља тадашње АП Косово. Сачињен је, заправо, нацрт који је – на основу увида теренских истраживача – на лицу места могао бити мењан и допуњаван. У том смислу је требало означити на демографској карти сва места у којима живе носиоци српског језика (сами или заједно са другима), а на карти посебно означити насеља у којима нема стариначаког живља, већ у њима живи колонизовано становништво. И тек након обављања тог посла могло се приступити изради мреже пунктова. Мрежа је требало да буде нарочито густа у најугроженијим крајевима, тј. у оним крајевима у којима је исељавање Срба највише напредовало. Планирано је да испитивања отпочну на целом простору Покрајине, и то у најрепрезентативнијим пунктовима, како би се што пре добили узорци из свих крајева” (Милорадовић 2004: 127–128).

У том тренутку могло се рећи да су сразмерно боље били испитани призренско-јужноморавски пунктови на тлу Покрајине – њих 23 од 27 предвиђених, док је у областима са косовско-ресавским говорима било испитано 12 пунктова од 19 предвиђених.

На основу, пре свега, података из архиве Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе при САНУ, али и нешто личних забелешки аутора

овога текста током рада у Одбору (1988–2002), може се дознати да је мрежа пунктова за *Српски дијалектолошки атлас* на терену Косова и Метохије проширивана у два наврата. Први пут је то учињено након што је М. Вукићевић према попису из 1981. године начинио тзв. радну карту „насеља са српскохрватским језиком”, па су на основу ње списак крајем осамдесетих удвостручили П. Ивић, С. Реметић и М. Вукићевић. Друга допуна дошла је две деценије касније. Наиме, на допис који је 5. новембра 2002. упутио Одељењу језика и књижевности САНУ директор Института за српски језик САНУ и руководилац пројекта *Дијалектолошка исцртавања српског језичког простора* С. Реметић стигао је потврдан одговор – „да даљи рад на пословима из области дијалектологије и ономастике буде пројекат од националног значаја под старањем САНУ, а да се кадровска питања и ангажовање стручњака обави преко Института за српски језик” (допис 717/1, од 26. новембра 2002). За ову тему је од значаја да су у 2005. години одржана два радна састанка оперативног тима Комисије за СДА, на којима је, између осталог, утврђена и мрежа пунктова Атласа, након чега је у периоду 2006–2008. уследило прикупљање грађе у новоустановљеним пунктовима згуснуте мреже на тлу Косова и Метохије.

ПРИОРИТЕТНЕ ТЕМЕ ЗА БУДУЋА ИСТРАЖИВАЊА

Уколико говоримо са аспекта крупних тема за будућу дијалектолошку обраду К-Р говора на тлу Косова и Метохије, а притом се тешње везујући и за поједине обласне целине, неопходно је овде издвојити следеће: (1) прозодијски систем – неоакут, као и „растакане” базичног акценатског система услед међујезичке, али и међудијалекатске интерференције, (2) интерферентни план са што потпунијим списком језичких црта на релацији словенски – несловенски језички систем, (3) мера и природа анализације, одн. балканизације говорā у непосредном суседству са призренско-јужноморавским говорима, где посебно место заузима морфосинтакса.

На основу свега прегледаног могу се оквирно предложити целине које су од значаја за даља или допунска истраживања К-Р говора на тлу јужне српске покрајине, непрекидно водећи рачуна о слоју стариначких говора, потом о слоју досељеничких говора, као и о утицају албанског језика и на једне и на друге, иако се линије диференцијације не повлаче тако лако „у дијалекатском пејзажу ситнозрне структуре, измрвљеном многим групним досељавањима с разних страна” (Ивић 1994: 95–96).

• Након „надношења над картом” треба осмислити усмерена и подробна истраживања везана за различите језичке нивое у појединим обласним целинама, уз скретање пажње на чињеницу да су најмање обрађивани деривациони и синтаксичко-семантички план, а истраживачка пажња мог-

ла би се усмерити и ка бројним позајмљеницама из турског и албанског језика. Уз теренске записе везаног говора на различите теме треба сакупити и одговоре по постојећем синтаксичком упитнику (Ракић-Милојковић 1995) – пре свега у оквиру падежне проблематике, употребе глаголских облика и реда речи. Тек након претходно обављених корака биће могуће сачинити ареалне приказе појединих језичких особина.

- Приоритетно место у будућим истраживањима К-Р говора с терена Косова и Метохије треба дати прозодијском нивоу. У оквиру њега, пак, прво место по ургентности и значају заузима убицање и утврђивање мере заступљености неокаута – наслеђено стање чува се углавном још код старијих говорника. Такође, темељито треба утврдити врсту и меру промена уопште – и на плану инвентара и на плану дистрибуције прозодема, што се може учинити и на онову постојећих аудио-записа, те акценатованих дијалекатских текстова и примера-илустрација у студијама, радовима и речницима / збиркама речи. И као треће, одређене промене уочене на плану прозодије неопходно би било испитати методама експерименталне фонетике.

- Будући да је развој појединих сегмената К-Р говора на Косову и Метохији, у срединама са дугим и интензивним словенско-несловенским етнојезичким и етнокултурним контактима ишао друкчије од развоја типичног за ове говоре на терену централне Србије, долазило је до промена које су захватале све нивое језичке структуре, само неке у мањој а неке у већој мери. Даље бележење и анализирање тих промена, које се као резултат међујезичке интерференције налазе у склопу реорганизације структуре ових српских говора, представља посебан задатак. С једне стране, може се допунити постојећи списак, а с друге стране – ставке с тога списка могу се илустровати знатнијим бројем примера и примерима пореклом из више обласних целина.

- Резултати дугог и непосредног контакта са носиоцима призренско-јужноморавског дијалекта сведоче о завидној експанзивној снази балканистичких „таласа”, одн. о томе да се и народни говори који формално не припадају балканском језичком савезу нису могли одупрети њему иманентним процесима конвергенције, па стога посебно треба пропратити балканистичке иновације у К-Р говорима с подручја Покрајине. На другој страни, пажњу изискује стање у насељима у којима има утицаја суседа ијекаваца, где се пре свега мисли на зетско-сјеничке говоре (чији су носиоци стигли из Црне Горе) у области Метохије, уз утврђивање мере „преврелости” дате језичке мешавине у одређеним насељима. Обласно и шире гледано, то је питање односа стариначких говора и говора досељеника из динарских предела, те мешања дијалекатских типова, из чега проистичу датости које су резултат међудијалекатске интерференције.

- Посебан план истраживања, овде од значаја и због актуелног стања на терену Покрајине, могао би представљати језик писаца, чија је заступљеност у текстовима лингвиста назначена у приложеној мини библиографији тек покојом јединицом, а код којих се К-Р дијалекатски тип налази у основи-

ци њихових приповедачких форми или у основици идиома појединих јунака (Петар Д. Петровић, Никодим Савић, Драгољуб Луне Симоновић, Драгутин Мићовић, Крста Алексић, Димитрије Петровић, Данило Николић, Тома Радосављевић и др.).

И да закључимо овај текст речима П. Ивића које изнова сведоче о усуду српског становништва с косовско-метохијских простора и о усуду српских народних говора које је тај живаљ, уз остале реликвије, разнео све до Чобанца код Будимпеште: „Био је то почетак исељавања под притиском (мисли се посебно на аустро-турски рат и крај XVII века, нап. С. М.), настављеног затим током три столећа која су следила. Данас су делови косовско-ресавског и призренско-јужноморавског дијалекта ван територије Покрајине далеко већи од матичних области тих дијалеката у Покрајини. Бројност Срба који говоре тим дијалектима у зонама насељавања речито сведочи о томе да је пресељеника морало бити врло много. Тако се дијалектологија показује као важан извор за познавање етноисторије” (Ивић 1999: 121).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Барјактаревић 1962–1963:

Barjaktarević, Danilo. „Jezičke osobine leposavičke komune”. *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije VII–VIII*. Priština: Muzej Kosova i Metohije, str. 417–434.

Барјактаревић 1964–1965:

Барјактаревић, Данило. „Средњоибарска говорна зона”. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини II*, стр. 57–113.

Барјактаревић 1971:

Барјактаревић, Данило. „Косовски дијалекатски тип”. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини VIII*, стр. 1–33.

Барјактаревић 1972:

Барјактаревић, Данило. „Косовски дијалекатски тип: наставак”. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини IX*, стр. 1–58.

Барјактаревић 1979:

Барјактаревић, Данило. *Говор Срба у Метохији*. Приштина: Јединство.

Богдановић 2010:

Богдановић, Недељко. „Истраживачки задаци косовскометохијске језичке проблематике”. *Истраживања српског језика на Косову и Метохији*. Књига 1 (2008) (ур. Милета Букумирић). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, стр. 9–12.

Божовић 2008:

Божовић, Маринко. *Говори средњег Ибра*. Друго проширено издање. Приштина – Лепосавић: Институт за проучавање културе Срба на Косову и Метохији.

Букумирић 2003:

Букумирић, Милета. „Говори северне Метохије”. *Српски дијалектолошки зборник I*, стр. 1–356.

Букумирић 2007:

Букумирић, Милета. *Животи Срба у Гораждевцу*. Посебна издања 61. Београд: Етнографски институт САНУ.

Букумирић 2009а:

Букумирић, Милета. „Датив у говорима северне Метохије”. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини XXXIX*, стр. 13–23.

Букумирић 2009б:

Букумирић, Милета. „Употреба претериталних времена у говорима северне Метохије”. *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу XXII*, бр. 9, стр. 55–69.

Букумирић 2012:

Букумирић, Милета. *Речник говора северне Метохије*. Монографије 15. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Вендина 2014:

Вендина, Т. И. *Типологија лексических ареалов Славии*. Москва – Санкт-Петербург: Нестор-История.

Вукићевић 1993:

Вукићевић, Милосав. „Говор Срба у Малом Косову”. *Зборник Филолошког факултета у Приштини III*, стр. 32–51.

Елезовић 1932:

Елезовић, Глигорије Глиша. *Речник косовско-метохишког дијалекта I*. Приштина: Институт за српску културу – Културна манифестација „Глигорије Глиша Елезовић” – Народна и универзитетска библиотека, 1998. [*Речник косовско-метохишког дијалекта: свеска прва. Српски дијалектолошки зборник IV (1932)*, Београд]

Елезовић 1935:

Елезовић, Глигорије Глиша. *Речник косовско-метохишког дијалекта II*. Приштина: Институт за српску културу – Културна манифестација „Глигорије Глиша Елезовић” – Народна и универзитетска библиотека, 1998. [*Речник косовско-метохишког дијалекта: свеска друга. Српски дијалектолошки зборник VI (1935)*, Београд].

Ивић 1988:

Ивић, Павле. „Дијалектолошка истраживања Косова и Метохије”. У: Павле Ивић. *Расправе, студије, чланци. 2. О дијалектологији*. Целокупна дела X/2*** (прир. Слободан Реметић). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића, 2018, стр. 111–117.

Ивић 1994:

Ивић, Павле. *Српскохрватски дијалекти. Њихова стурктура и развој. Прва књига. Оштра размајрања и шикоавско наречје*. У: Павле Ивић. *Целокупна дела III*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.

Ивић 1997:

Ивић, Павле. „Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекта”. У: Павле Ивић. *Расправе, студије, чланци. 2. О дијалектологији*. Целокупна дела Х/2*** (прир. Слободан Реметић). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018, стр. 123–127.

Ивић 1999:

Ивић, Павле. „Два стариначка српска дијалекта на тлу Косова и Метохије”. У: Павле Ивић. *Расправе, студије, чланци. 2. О дијалектологији*. Целокупна дела Х/2*** (прир. Слободан Реметић). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018, стр. 118–122.

Ивић 2003:

Ивић, Павле. „Жупски говор као најтипичнији представник косовско-ресавског дијалекта”. У: Павле Ивић. *Расправе, студије, чланци. 2. О дијалектологији*. Целокупна дела Х/2*** (прир. Слободан Реметић). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018, стр. 145–152.

Ивић 2009:

Ивић, Павле. *Српски дијалекти и њихова класификација* (прир. Слободан Реметић). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Јашовић 1995–1996:

Јашовић, Голуб. „Прилог проучавању говора Срба из западног дела Пећког Подгора”. *Зборник Филолошког факултета у Приштини V–VI*, стр. 273–302.

Јашовић 1997:

Јашовић, Голуб. *Пасиурска терминологија Пећког Подгора*. Исток: Дом културе „Свети Сава” – Зубин Поток: ЈП „Стари Колашин” – Приштина: Народна и универзитетска библиотека.

Јашовић 2010:

Јашовић, Голуб. „Неке особине говора Угљара код Косова Поља”. *Испраживања српског језика на Косову и Метохији*, књ. 1 (2008) (ур. Милета Букумирић). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, стр. 93–138.

Марковић 2010:

Марковић, Јордана. „Косовскометохијске одлике српских народних говора”. *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*, књ. 1. *Језик и народна традиција* (ур. Софија Милорадовић). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, стр. 145–158.

Милорадовић 2004:

Милорадовић, Софија. „Истраженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије”. *Јужнословенски филолог LX*, стр. 125–134.

Милорадовић 2010:

Милорадовић, Софија. „*Крсте носим, Бога молим...* (Етнолингвистички транскрипти из Метохије са уводним напоменама)”. *Испраживања српског језика на Ко-*

сову и Метохији, књ. 1 (2008) (ур. Милета Букумирић). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, стр. 43–67.

Милорадовић 2015:

Милорадовић, Софија. „Српски периферни говори: међујезички утицаји и балканистички процеси”. *Gwary Dziś* vol. 7. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, стр. 71–82.

Милорадовић 2019:

Милорадовић, Софија. „Косовско-ресавски говори Косова и Метохије. Статус унутар дијалекатске формације, преглед одлика и истражености”. *Косовско-метохијски зборник* 8, стр. 185–225.

Милорадовић, Станковић 2010:

Милорадовић, Софија и Станковић, Станислав. „О исказивању припадничко-поседничког односа у српским народним говорима на Косову и Метохији”. *Косово и Метохија у цивилизацијским ѿковима*, књ. 1. *Језик и народна ѿрадиција* (ур. Софија Милорадовић). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, стр. 159–174.

Радић 2004:

Радић, Првослав. „Глаголске *ће*-конструкције у говорима Косова и Метохије”. *Јужнословенски филолог* LX, стр. 135–145.

Радић 2010:

Радић, Првослав. „О траговима старосрпског акута у говорима Косова и Метохије: путевима једног научног открића у Срба”. *Косово и Метохија у цивилизацијским ѿковима*, књ. 1. *Језик и народна ѿрадиција* (ур. Софија Милорадовић). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, стр. 229–242.

Радић 2013:

Радић, Првослав. „Косовскометохијска словенска периферија између језичких архаизама и иновација”. *Зборник Мајице српске за славистику* 83, стр. 217–228.

Ракић-Милојковић 1995:

Ракић-Милојковић, Софија. „Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне”. *Српски дијалектолошки зборник* XLI, стр. 525–570.

Реметић 1981:

Реметић, Слободан. „Датив-инструментал (-локатив) множине именица а-основе са наставком *-ема* у говорима косовско-ресавског дијалекта”. *Зборник за филологију и лингвистику* XXIV/1, стр. 165–169.

Реметић 2004:

Реметић, Слободан. „Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције”. *Јужнословенски филолог* LX, стр. 113–123.

Реметић 2006:

Реметић, Слободан. „Језик Моравског слива”. У: *Морава*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 673–697.

Реметић 2015:

Реметић, Слободан. „Стара Србија и дијалекатска карта српског језика”. *Први балкански рајт 1912–1913.: историјски процеси и проблеми у светлости стогодишњег искуства*. САНУ (ур. Михаило Војводић), Научни скупови СХLVII. Одељење историјских наука 35. Београд: Српска академија наука и уметности, стр. 275–286.

Станковић 2002:

Станковић, Станислав. „Дијалекти српског језика на тлу Косова и Метохије: социолингвистичка скица, ареал и досадашња истраживања”. *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини XXXII* (2002), стр. 51–59.

Стевановић 1939:

Стевановић, Михаило. „Извештај о дијалекатском испитивању Метохије”. *Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановића б за 1938*. Београд: Српска краљевска академија, стр. 56–69.

КОСОВСКО-РЕСАВСКИЕ ГОВОРЫ КОСОВА И МЕТОХИИ ВНУТРИ КОСОВСКО-РЕСАВСКОЙ ДИАЛЕКТНОЙ ОБЛАСТИ

Софија Р. Милорадович

Резюме

Это исследование представляет исключительное положение косовско-ресавских говоров Косова и Метохии в их диалектной формации и краткий обзор всех имеющих информации о них – на основе опубликованных текстов, исследований и монографий – с представлением их элементарных характеристик. Исходя из этого, мы составили список неисследованных единиц и недостаточно изученных языковых проблем, наметили возможные направления и предложили некоторые рекомендации для будущего диалектологического исследования этой диалектической идиомы в Косово и Метохии. Значительная часть косовско-ресавского диалекта в южной провинции Сербии является частью этнокультурно-лингвистической мозаики, характеризующейся некоторыми чертами, типичными для сербских носителей на геолингвистической периферии, в регионах, где интенсивные этнолингвистические контакты между словенским и несловенским языками продолжались веками. Однако важно отметить, что существенные черты этих говоров соответствуют центральному косовско-ресавскому диалекту.

Ключевые слова: косовско-ресавские говоры, Косово и Метохия, положение в диалектной области, степень изучения, межъязыковые и междиалектные влияния

THE KOSOVO-RESAVA DIALECTS OF KOSOVO AND METOHİJA WITHIN THE KOSOVO-RESAVA DIALECT AREA

Sofija R. Miloradović

S u m m a r y

This study presents the exceptional position of the Kosovo-Resava dialects of Kosovo and Metohija, within their dialect area, and a concise overview of all existing information on them – on the basis of published texts, studies and monographs – with a presentation of their elementary characteristics. On that basis, we established a list of unexplored units and under-researched linguistic questions, indicated the possible directions and offered several guidelines for the future dialectological research of this dialectal idiom in Kosovo and Metohija. A significant part of the Kosovo-Resava dialects in the southern province of Serbia is part of an ethnical-culturological-linguistic mosaic, characterized by some traits typical for Serbian vernaculars on the geolinguistic periphery, in regions where intense ethnolinguistic contacts between Slavic and non-Slavic vernaculars lasted for centuries. However, it is important to note that the essential characteristics of these dialects correspond with the central Kosovo-Resava dialect type.

Keywords: Kosovo-Resava dialects, Kosovo and Metohija, position within dialectal formation, degree of exploration, interlingual and inter-dialect interference